

Säinasti Ene: riik ei olõ poliitikidõ tegemädäjätmsin süüdü

Kae lk 2

Pilte juubõlihõngulidsõlt Umalt Pidolt

Kae lk 3

Ilosalõ pidoõdagulõ tulõ otsa rassõ hummok

Kae lk 4

9 77 1406 1922005

Võrokõnõ Elleri Kalle sai Kaitsõ-liidu kõgõ korõmba avvumärgi

Kaitsõliidu ülemb kindral-major Kiili Meelis and 26. lehekuul edimädsele vahtsõst-luudu Kaitsõliidu ülembäle Elleri Kallele (78) Valgõristi I klassi teenemärgi.

Elleri Kalle olf Kaitsõliidu ülemb 1990. aastagal.

Ummi muiõ tegemiisi kõr-val om Elleri Kalle ka tähtsä võro liikmisõ tegeläne: tä om alostusõst pääle ütten lõõnõ võro keele ja kultuuri herätä-mise man.

Kaitsõliidu Valgõristi tee-nemärg luudi 1929. aasta-gal. Varrampa om seo märk antu Meri Lennartile, Rütüti Arnoldilõ, Tarto Ennule, ta-kastperrä Leesiku Bennolõ, viitseadmiral Kõutsi Tarmo-lõ, kindralleitnant Kerdi Jo-

Elleri Kalle.

hannesele, Aaviksoo Jaagulõ, kolonelleitnant Lumiste Raivo-lõ, kindral Laaneotsa Antsulõ, Tulviste Piitrele ja kolonelleit-nant Niglasõ Arvilõ. Inne tõist ilmasõta Valgõristi I klassi tee-nemärgi vällä anda es jõuta.

UL

Tarto Ülikoolin kaitsti kats võro kultuuriga kõüdetüt magistritüüd

Lehekuu lõpun kaitsti Tarto ülikoolin kats magistritüüd, miä omma kõüdedü võro kul-tuuriga.

Kondsi Eleri tüü päälkiri om «Võrukeelse ajalehe Uma Leht keeleline toimetamine». Tüün uuritas, määndsit paranduisi tulõ Uma Lehe keeletoi mõndajal tetä ja midä näütäse tettü parandusõ võro keele parhilladsõ olokõrra ja elojõvvolisusõ kotsilõ.

Tüüst tultf vällä, et kõgõ inämb om vajja keeletoi mõn-dajal paranda säänsit sõnno ja keelejuuni, miä omma eesti keelest tõistmuudu. Lehen te-täs näütüses hulga vabahelle kokkokõla (vokaalharmoonia) paranduisi – säänest asja olõ-i eesti keelen olõmangi.

Kokkovõttõs ütles tüü kirotä-ja, et tettü parandusõ näütäse, et võro kiil om kõvastõ eesti keelest mõõtõt, a siski või arva-

da, et võro keele parhillanõ sais om küländ kimmäs ja võro kiil om elojõvvolinõ, selle et timä alalõhoitmisõs tetäs hulga tüüd.

Tõösõn magistritüün pääl-kiräga «Võrukeelne laulu- ja rahvapidu Uma Pido – korral-dusprotsessi ja vaimse kultuu-ripärandi kasutuse analüüs» uur Laanõ Triinu, kuimuu-du mõos Uma Pido võrokõisi hindätiidmisele. Tüün lõüdse kinnitüst, et Uma Pidoga kõü-det rühmä ja inemise loova kuun vaimsõt kultuuriperändit, miä ummakõrda kõüt kogo-kunda kokko ja avitas kanda võrokõisi hindätiidmist. Pido om ütteaigu rituaal ja samal aol ka seldsitegemiisi ja kodanigu-algatusõ erivorm.

Magistritüüst tultf vällä, et kiil om võrokõisi hindätiidmise kõgõ tähtsämb alos, selle et om täämbädse aoni kõgõ parõmba-lõ alalõ püsünü, nakkas kõgõ inämb silmä ja om egäpäävät-sen tarvitusõn kultuuriperändi element.

UL

Tuhandõ võrokõsõ pei pito

RAHMANI JANI PILT

Võrol Kubija lauluplatsi pääl olf minevä puulpäävä võro-keeline laulu- ja rahvapido Uma Pido, miä tõi laulukaarõ ala 3800 lauljat ja viil inämb päältkaejit, kokko olf pidoõda-gul Kubijal päält 8000 inemi-

se. Umma Pito või pitä maailma kõgõ suurõmbas võrokõisi kokko-tulõkis.

«Olõmi õnnõligu hengelnõnu pido peräst, miä näüdas võro kultuuri elojõudu. Hää, et Kubi-jal olf nii pallo kokkohoitvat rah-

vast, kiä pidävä umma kodokanti tähtsä», ütelf pido projektijuht Tigasõ Merike.

Timahavanõ pido kai tulõvikku ja ehif silla vanavanõmbidõ põlv-kunna ja noorõmbidõ vaihõlõ.

Timahava sai kümme aastakka

Uma Pido traditsiooni alos-tusõst, tuuperäst olf põhjust katta Võromaa muudu uhkõ pidolaud.

Rohkõmb pilte ja juttõ pidost lõvvät seo lehe 2. ja 3. küle päält.

Kagu-Eesti eelarvamusfestival «Ilm om hukan!»

RAHMANI JAN

Timahavanõ Kagu-Eesti eel-arvamusfestival «Ilm om hukan!» peetäs joba seo puulpäävä, 9. piimäkuul Ees-ti suurõtiimuusõumin Var-busõl. Kõnõldas tuust, miä mikandi inemiisl täämbä henge pääl, ja arotõdas ka üleilma asjo. Säänest jutu-päivä tetäs Varbusõl joba kolmas aastak.

Kolmõ eräle ala pääl tulõ 12 arotust, mink teema küünüse mõtsa- ja kodokandi küsümüi-sist alkoholi- ja halduspoliiti-ga ni kliima ja rahvani vällä. Festivali kõrraldusõ iistvidäjä Rätsepä Ott lõüd, et seo kolmõ aastaga, ku taad festivalli om peetü, om õnnistunu katta kõik laemba ütiskunnateema.

«Ma esi olõ jutujamiisi taht-nu inämb kõütä maakultuuri teemaga: seo om kõüdetü mi mälu ja hindätiidmisega – olõ-mi jo maarahvas,» seletäs Rät-sepä Ott.

Timahavanõ festival om tsi-pa tõösõl aol ku varrampa. Kesksuvõ asõmõl peetäs taad piimäkuu alostusõn ja seokõrd ka puulpäävätsetl pääväl. «Tima-hava otsustimi puulpäävä kasus,

et võrrõlda, ku pallo nädälipäiv osavõtmist mõotas. Varrampa om üteldü, et tüünädäli seen ei saa kõik tahtja arotama tulla. Näüs noh, midä sääne muutmi-nõ and,» kõnõlõs Rätsep.

Nigu varrampa, tasus tima-havagi festivalilõ tulla kõgõ perrega. «Olõmi ka latsi pääle mõtõlnu ja näile eräle prog-rammi tennü. Et ka latsi sõn-na kuulda olõs,» ütles Rätsepä Ott. Latsiala pääl saa meisterdä ja mäangi, liiklustarkuisi oppi. Latsilõ om valla tett ka mahe-kohvik, kon saa massa naaratu-sõ ja aitunga.

RAHMANI JANI PILT

Üte teemaala kullõja minevääastadsõl eelarvamusfestivalil.

Uma Pido kõrraldaja tennäse süä-mest kõiki pidoliidsi: olkõ terve kõik laulja, tandsja, päältkaeja, koorijuhi, lavastusmiiskund, laululuuja, iist-laulja, vabatahtligu, sponsori, avitaja – mi kõik kuun teimi vägevä ja uhkõ pido!

TSIRELIKARVA ALA 12.00 MÕTS: Puu piät kasuma? Arotasõ: Martin Arula, Meelis Seedre, Mihkel Kangur, Toomas Kiho, Urmas Vaino 13.45 KODOKANT: Külävanõmb – külä-ullikõnõ vai osalusdemokraatia garant? Arotasõ: Ivika Nõgel, Janno Rüütle, Kai-do Küläots, Monika Rogenbaum 14.45 SISEPAOSSIN OLÕMINÕ: Är-minegi ja tagasitulõgi Arotasõ: Jan Rahman, Maarja Yano, Neeme Raud 15.45 PERÄNDIAASTAK: Tulõvikul om aolugu Arotasõ: Aigar Piho, Annela Laaneots, Annika Vaalma, Evelin Leima, Helena Kudre, Laura Tillo, Lauri Õunapuu, Rainer Kuuba, Sirli Pohlak	ROHILINE ALA 12.00 HALDUSPOLIITIKA: Kas seo om haldusjaotus järgmäidsis aastakümnis? Arotasõ: Aivar Viidik, Ülle Harju, Kersten Kattai 13.45 ALKOPOLIITIKA: Otav viin om inemise õigus! Arotasõ: Helmer Hallik, Kristo Ander-son, Märt Treier 15.00 TÜÜHÕIVÕ: Lõvva pitä ja edesi tiini! Arotasõ: Andres Laisk, Janek Mägg, Kerli Kõiv 16.30 CITIZEN TALK: Eurokülä mehe kõnõlõsõ vahtsõst poliitikast Arotasõ: Igor Gräzin, Indrek Tarand, Iva-ri Padar, Urmas Paet, Martin Mölder	PIHLÕNÕ ALA 12.45 MEGATARISTU: Suurõ taristuinvesteeringu Eestin omma mõttõlda Arotasõ: Alo Kirsimäe, Indrek Sara-puu, Janar Taal, Tanel Talve 13.45 NOORÕ: Miä hoit minno kin-ni, et ma maalt är ei lääs?! Arotasõ: Anti Allas, Gerda Vares, Heiki Viismaa, Marit Oimet 14.45 #kuidasmekestame Osalusarotus teemal «Mu kõgõ suurõmb hirm ja luutus» 16.30 KLIIMA: Ilm om hukan: kas nii jääski? Arotasõ: Ain Kallis, Andres Tarand, Kaie Kriiska, Piia Post
---	--	---

M Ä R G O T U S

Kas ütsäkümnendä nakkasõ tagasi tulõma?

Viimädse ao pido ja pillõrkaari kõrval om ka mõni sääne asi, miä murõhtama pand. Kõnõli külämiihiga ja jutust jäi kõlama, et om märke, nigu naanu kauboikapitalistligu 1990. aasta tassakõistõ tagasi hiilmä.

Näütit om mitu. Kasvai tuu, nigu uudissin kõnõl, et erä-kõrralist arstiapi lätt küsümä kõrrast inämb inemiisi, kiä kül tüütäse, a kinkal olõ-i ravikindlustust. Tuu tähendäs, et ümbrigun palga masminõ om jälleki suurõmbas lännü.

Tsipa tulõtas ütsäkümnendit aastit miilde ka tuu, miä mi mõtsun sünnüs. Tuu, kuimuudu mõtsaumanigõlõ kõik aig kõlistõdas ja pakmiisi tetäs. Sääne tüü om lännü hulga osavambas ja piinumbäs ku ütsäkümnendil. Ku vahepääll olf tunnõ, et erämõtsaumanigu pruuvva umma mõtsa hoita, sis parhilanõ survõ mahamüümisele ja maaharaotuisi puiõ korgõ hind om ragomismassina mõtsan jäl kõva huuga tüüle pandnu. Ja toda ka tsirkõ pesätämise aol. Muutunu om muiduki tuu, et tegünü om hulga luuduskaitstjit, kiä larmi nõstva, ja teedüs kõgõst säändest jõud vahtsit teedüssekanaliid pite kipõstõ suurõ hulga inemiisini.

Ja viil kõnõldas, et tapõluisi tulõ perämädsel aol inämb ette, ku olf vahepääll. Iks saa politseiudissist lukõ, et koskil kõrdsi man kedägi pesti.

Naa omma märgi, miä tulõtasõ miilde ütsäkümnendide aastidõ alostusõ ello Eestin. Loodami, et tego om siski lihtsäle üte kuuma suvõ alostusõ märkega ja taa lätt üle, nii et mi saami jäl edesi liiku igävä ja turvalidsõ põhamaa tsihin.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Mofovihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivi.org@wi.ee

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Pidänü opma kangsepäs vai tiseris

Jäie paar aastat tagasi pinsi pääle. Kül ma oodi toda aigu, ku inämb ei piä tüüle minemä. Et saassi ümmõhtõgi hinnäst vällä maada ja koton toimõnda. A ku ma olfi paar päivä maaha maganu ja koton tüü järe pääle saanu, naas nii ikäv, et jo kahitsi tüült är tulõkit. Mõtli, et läässi tagasi. A kost, taheta es inämb minno, pensionääri, nuuri jo eski.

Naksi sis tüüd otsma kül ao-lehe, kül arvudi kaudu. Saadi ummi CV-sid mitmõlõ poolõ. Inämbältjaolt iks saiõ vastusõ kah, kohe olf kirotõt: «Vabandage, kuid te ei osutunud valituks.» Üts õnnõ ütelf õigust, et nä tahassi vähä noorõmbat.

Lätsi sis minevä aasta puukooli kuulutusõ pääle huuaotüülidses. Tüül es olõ väega vikagi. Inämbähe põllu pääl mõtsakasyõ pakki pandminõ ja kitskmine. Mineväne suvi olf ka parajalõ jahhe säändse

tüü tegemises.

Kuna vaihõpääll muialõ tüüle es saa, lätsi seo keväjä jälleki puukuuli samma tüüd tegemä. Edimält lätõ häste, a sis tulliva nii kuuma ilma, et vanainemise pää es kannalta säänest sanna vällä. Vabandi sis ülembä iin, et ei jõvva nii kuuma pääväga tüüd tetä.

Ja nii ma sis nüüd istugi tarõn ja ooda...

Inemise umma muido kül targa, a ilma käändmisega ei olõ nä viil toimõ tulnu. Ku tulõ kõik suvi sääne kuum, sis ei saaki välän tüüd tetä.

Kahitsi joba, et ma ei olõ üt-tegi õigõt ammõtiti opnu. Olõ kül mitu kuuli är lõpõtanu, a nuu ammõdi umma kõik inemiisi teenindämises.

Olnu iks vaia oppi säänest ammõtiti, kon midägi saa ummi kässiga valmis tetä. Nigu tiser vai kangsepp. Sis olõs istnu päävä ja vihma iist vaõn ja tüü ei olõs kah otsa saanu, müüblit ja jalavarjõ lätt kõgõ vaia.

URMI AILI

Saa-aastanõ Eesti riik ei olõ süüdü, ku poliitigu omma midägi võlssi tennü vai tegemädä jätnü Aiteh, Eesti!

Aiteh, Eesti! Sa olõt nigu suurõ perre tark imä, kiä lask ummil latsil kõik ullusõ esi läbi pruuvi, inne ku näile mõistus päähä tulõ.

Üts suurõs lännü ullus om joba tagasilõõgi saanu. Nii mõnigi Mangi-usku inemine om naanu mõtlõma, et tälle om aastit käko aetu. Ja ku pallo om nüüd viil noid vällä ilmunu, kiä kõik takkaperrä targa omma. Kos nä inne olliva ja mille suud vallalõ es tii? A parhilla tiidvä kõik, et põnnõv vällänägemine anna-i viil inemise jutulõ sissu.

Pääle om naanu joba järgmäne ullus. Runneli Hando kirot mitokümmend aastat tagasi, et ei saa mi läbi Lätildä. Väega hää, ku eestläisil om nii pallo rahha, et tasos Lätti puuti sõita. Päälekauba saat vällämaad kah nätä. Ku mõni tuu man ka riiki pett ja hindäle rahha vahelt tege, sõs om tuu inemise hindä süämetunnistusõ asi.

Halvõmbas lätt lugu sõs, ku toolõ naatas poliitikat mano puukma. Mullõ es miildü sugugi, ku Eesti saanda sünnü-

SÄINASTI ENE,
koolioppaja ja luulõtaja

päävä aigu lätsivä inemise pido pidämise asõmõl hoobis Lätti. Nä ütliivä külh, et es osta säält viina ja kütet, a perisel... Hää külh, aig olf võlss, a tuu protest olf vast asja iist. Ja tulõmus tulf jo hää. Valitsus mõtõl asja üle perrä ja tõmmaa aktsiisega tagasi. Nüüd piässi tuusama seltskund tegemä tõisipite kampaania Eestimaal ja valitsust kitmä. Andma valitsusõlõ märko, et näide tego olf õigõ. Sõs vast tasahusõ ministri viil-

gi.

A vastapite, iks viil ei olta rahul. Tuu asõmõl et kotoh uma riigi võidupühhä pitä, mindäs jäl kampaaniaga Lätti. Mu meelest käänetas nüüd vinti üle. Jo inne uma riigi tulõkit karisf papa Kreutzwald meid ahnusõst hoituma. Mäletäti rahvajuttu «Väkev vähk ja täütämädä naanõ». Vanastõ opati iks kotoh, et kiä pisku iist ei tennä, tuu ei tennä ka pallo iist. Ja lõpus om kõgõst ilma. Tunnus, et nuu kampaanjidõ iistvidäjä tahtva õnnõ tähelepandmist saia, võiolla ka umma karmanit täütä, ja sõs mõtlõsõ vällä vahtsõ põhjusõ, millega rahvast Lätti aia.

Tenolikkus om tuu, millest puudu om. Käümi rahuligult säält piiri pääl, ostami uma odava kraami ja olõmi tenoligu, et meil om sääne võimalus. Mino saa-aastanõ Eesti riik ei olõ süüdü, ku poliitigu omma midägi võlssi tennü vai tegemädä jätnü.

Aiteh, Eesti, et sa kõiki jaos olõmah olõt.

Kuis miildü timahavanõ Uma Pido?

Uma Leht uursõ 2. piimäkuul Kubijal peetü pido aigu, kuis pidolidsõ pidoga rahulõ jäivä.

KALKUNA MARI
muusik

Mu jaos om tähtsä, et olf vana ja olf vahtsõt. Täämbädse ao puudutus piät asjal man olõma ja täämbä miildü mullõ just elektrooniga pruukminõ lugudõ vaihõl. Saman olf pallo nuuri ja latsi, vana ja nuur põlvkund saiva kokko, seo miildü mullõ kõgõ inämb.

Latsikoori laulu olli kõik ägedä: latsõ omma vahetu ja siira, tegevä är tävvega.

KALDMÄE UNO
pekri, leeväliidu president

Pido olf väega hää. Taa olf üts suur tervik. Mullõ miildü, et kõik seo kompositsioon, miä olf

üles ehitet, kõik nuu tandsja, kes perän säält olli, teivä mitmõsugumaidsi kujundiid, taustaliigutuisi. Kõik passõ kokko tuuga, miä sündü lava pääl.

Olfi ka väega hää õdagujuht. Alostusõn tundu tä tsipa võõras, a midä edesi lätõ, toda parõmbas tä mu jaos lätõ. Ja ka laulu olli väega hää. Olfi hää mõtõ panda rahvas valima naid lugusid, miä ette kandas.

Viil olf põnnõv seo, et üttegi kihulast es olõ pidoplatsi pääl. Eelä õdagu olf välän hulga kihulaisi, a täämbä tan Kubijal es olõ üttegi!

VAHESAARÕ TAURI
kablakargaja

Täämbäne pido olf väega vingõ, põnvõsusõga ooda joba järgmäst pito.

Ma panni laulupido tulõ palama, a tuu olf küländ keerulinnõ ettevõtminõ. Kõgõpäält pidi arvu saama, kas om võimalik tõrvikuga kabla pääl kävvü. Lavastaja Kesoneni Helena paksõ mullõ aasta tagasi vällä, et niimuudu võinu tulõ palama panda. Kõgõpäält tundu sääne asi tävveste müstika, pelässi, et seod saa-i tetä, a pääle pruuvmiisi ja paiga pääl katsõtamiisi

tulf vällä, et seo om tävveste tettäv ja näet, tuli saigi palama.

Paistus, et kõigilõ jääs sääne asi miilde ja hindäle kah. Ku ma tõrviku är vei ja suurõ tulõ palama panni, sis hindälgi tulf vesi silmä, et omgi tävveste tettü. Aastanõ tüü om kõrda lännü!

STEVICKU DOYLE
ameeriklanõ

Ooo! Seo om kõgõ parõmb kontsõrt kõgõn Eestin seo aast. Uskmalda, ku pallo lauljit. «Määne om seo maa» om mu lemmiklaul tan. Olõ väega õnnõlik, et olõ siin!

SOMMERI LAURI
kiränik

Huvitav. Olõ tan täämbä nännü häd tujju pallo. Hindäl om kah huvitav. Ja tujo om normaalnõ.

Mõtõlus

Viie murõligumba riigi sekkä?

Külh om hää, et lehekuu olf tinavasta nii lämmi ja muiduki ka valgõ. Ja tuu tsirgulaul ja häitsemine...! Seel talvõl olf külmäga ka pallu päivä nätä ja ega keväje varha kah ilmal hätä es olõ. Muidu olõski õks suurõ murõtamisõga peris ullis lännü.

Meil tahetas jäl egasugutsõid talguid petä, aga et riiepesmist ja esiki suurõmbat kardulivõtmist enämb ei olõ, tetäs talgu kõrran muid asju.

Tinavasta lätõ muudu depressioon vai maakeeli üldä üleaurunõ murõtaminõ. Ütskõik, määndse seitungi vai aokirä valla tiit, kõnõldas muide asju kõrval õks depressioonist kah. Et ku pallu tuud om ja kuis taast nüüd nii-ülda talgu kõrran valla saat. Kõkõ lihtsämb om muiduki inemine psühhiaatri manu saata ja tuu tege selges, kas om haigõ vai ei. Mea edesi saa, tuust om vähämb juttu ollu... Üte tohtritudõngi imä kõnõl, et poig tekä tälle tuu deprekatesti. No olfi valmis! Ja mea no edesi tetä? Karga ojja vai otsi kapla...

Et murõtamisõs põhjust olõs, tuu iist kandva mõnõ aokirä kah õigõ tublistõ huult. Egan numbrin om vähämbält üts lehekül, kon mõnõst hirmsast haigusõst kõnõldas, vai sis om kirja pant nimekiri, mis hädä võiva tuu vai tõsõ märgi järgi olla. No et säidse haigust, mis võiva olla, ku käe külmä omma... vai nõna süüdäs vai suur varvas ärä koolõs, tuu tähendäs krampi kisk... Mugu loe ja otsi häti. A ku sis vana inemise tuu jutu pääle viil rohkõmb tohtri manu läävä, sis jäl tuul hädä, et raiskas timä kallist aigu. Ja sis loet vai kuulõt, et inemine, kel omgi mõni hirmsa haigus, ei saa api, selle et rohu omma liiga kalli, haigõkassa ei massa...

Ja tuust, et ku vana ja hõelas jäät, ei olõ sul konhgi olla ega kostki api saia, om kah ütest tüküst juttu. Parõmbas tuust heietämisest külh medägi ei lähä. Aga nigu ei tohe liiga pallu intsitellä ja häd miilt tunda, et hing viil sisen...

Ulfi külh nii mõtõlda, aga riigile omgi jo kasulik, ku mõni murhõlõ järgi and ja esi enne kehvas jäämist tõistõ ilma lätt, kulu jääse ärä. Sõda tulõ muiduki nigunii vai mõni muu õnnõtus, ostkõ henele poodist vett ja süüki tagavaras... Ei tiia, kuis elektrit tagavaras saa võtta? Pallu sis põra nuid om, kel om kotus, konh tuli paa ala tetä?

Üts esoteerikan harit provva kõnõl katsõst, mea tetti keedet riisiga. Ütele purgitävvele kõnõldi, ku illus ja hää tä om ja ku kaugõ värske saia, tõist hirmutõdi ja ülti, et lätt varsti haisama. Tuu viimäne lätõski pallu rutõmb halvas. Inemisega om niisama, et tä võit sõnaga ärä ka tappa, ku tä kõkkõ usus ja hennest mõjuta lask, nii et...

Agä murõta mõista mi kõik ilma oppamada kah ja küll lõv-vät, medä mõlguta.

Aiakraam om maha pant, a üles ei tulõ taa põuaga suurt medägi. Ja tõnõ asi: kõik häitsi kõrraga ja ruttu ärä, jäl hädä...

No kas mi taha viie rikkamba riigi asõmõl viie murõligumba hulka saia? Om tuu kah auasi, ku inemiisil eluisu puhta ärä hädüs?

NÕLVAKU KAIE

Väiku pildigalerii Umalt Pidolt

Veeroja Eda sannatarõ
Uma Pido laadu pääl.

Puu taadõ pagõnu helü-
kunstnik Ruusmaa Vootele.

Minevädse Uma Pido lavas-
taja Tootsi Kristo.

Pido laul päiv varrampa vallalõ miihipunt Ütsiotsõ.

Perän pito: koorijuhi saava tenolilli.

Õnnõlik lavastaja Kesoneni Helena pido lõpun.

Perämädse Uma Pido matka alostus Rannatarõ man.

Vana sõbra: koorijuhi Meistri Erki ja Bachblumi Ahti.

Projektijuh Tigasõ Merike kaes perrä, kas kõik om iks kõrran.

Ilmahulgu

Perämädse paar aastat maailma pite ümbre rännänü MUSTMAA ULVI kirotas, miä om lajan ilman silmä jäänü.

Vaba riigi ja vulkaani

Mi, kes mi elämi kimmä maa pääl, miä ei värise ja ei kärise, ei olõ vast mõtõlnugi, kuimuudu sös om, ku purskama nakas.

Islandi inemise omma egä-sugudsõ värisemisega nii är harinu, et jäl ei panõ tähelegi, kas olõ kah midägi vai es olõki. Näil om keskmidselt katõ üüpäävä joosul sada maavärinat – no jõvat sa sös näid kõik aig passi!

Kimmä maa inemisile paistus, et ku üts vulkaan purskama trehväs, sös om kõrrast välk ja pauk ja ilutulõstik, laava nakas juuska ja omgi vulkaanipursõ tettu. Vähämbält ma külh es mõtlõ, et tuu kõik või puul aastat võtta. Näütüses alust Islandil 2014 põimukuun Holuhraun tüüd ja lõpõf urbõkuun. Tuu aoga saie tä 85 km² laavapõldu valmis. Nii suurt põldu es olõ Islandil viimäts 250 aastat tettu. Holuhraun om Islandimaa keskosan, kon ütteri inemist ei elä, selle tuust kavgumbal suurt es kõnõlda kah.

Eyjaflallajõkullist olõ 2010. aastal lajan ilman tükk maad inämb juttu. Tuu alust tassakõistõ 20. urbõkuul, sös mõtlõ tükk aigu, mahlakuu keskel and tuhapaugu ja 23. lehekuus olõ maha rahunu. A nuu taluniku, kiä Eyjaflallajõkuli all ellivä, saiva viil aasta aigu tuhka kraami. Sa mõtlõ esi, määne tuu vällä näge, ku sullõ kõgõ maa ja maja pääle 10 cm peenükeist tuhka kaala satas! Inemise viidi muiduki edimält ütten kõigi eläijedega vähä kavgumbalõ ja ku vulkaan ütškõrd lõpõtanu olõ, sös nä pidi mõtlõma, kas nä nakkasõ tallu tuha alt vällä otsma vai ei. Naksiva.

1973 nakaõ Islandil Vestman-na saarõ pääl ökva liina küle all purskama. Tasadsõ maa pääle kerkü mägi. Mäele panti nimes Eldfell, Tulõmägi. Eldfell alust päält vahtsõaastasaluuti ja tulist viis kuud juttu. Saar kasvi tuu aoga viiendiku võrra suurõmbas. Inemise jõuti kõik är evakuuiri – tuu olõ nigu jumala sõrm, et ilm trehväs sandivõitu olõma ja kõik kalapaadi olli sadaman. A 400 majja jäi iks tuha vai peris laava ala.

Ilmadu põnvõan muusõumin värises ja mürises nigu vulkaanipurskõ aigu ja kõrvaklappõ seen kõnõlõsõ inemise, midä nä mõtliva, ku tuu jant alust, ja kes midä tähtsät kotust ütten haardsõ – kiä koolilõputunnistõsõ, kiä puuvilävaagna.

Puuvilävaagna ei olõki halv mõtõ: sa ei või jo ilman teedä, kunas ütškõrd jäl süvvä andas. Kõgõ suurõmb asi, mille Islandi vulkaani kõrda ommava saatnu, om Suur Prantsusõ revolutsioon 1789–1799. Tuu nakaõ kah nälast pihta. 1783. aasta piimäkuust 1784. aasta radokuuni pursaõ Islandil Laki. Pia 25 km pikkud-sõst lahkõst anti pia saast punktist tuld, laavat ja kihvtist peenükeist tolmu ja tossu. Kihvtiundsõ liiku üle terve Euruupa ja tõi ütten edimält ülearvi kuuma ja põvvasõ suvõ, perän hirmkülmä talvõ takkaotsa. Mitu aastat ikaldust ja nälgä ja niimuudu saie maailm hindäle vaba riigi ja vabariigi – kõik tenü Islandi vulkaanõlõ...

Vana pilt kõnõlõs

PILT OM PERI VANA-VÕROMAA KULTUURIKUA MUUSÕUMIST

Laulupido kõüt võrokõisi ütes

Võrokõsõ omma iks laulurahas olnu. Nii Võro liinan ku maal om ütenukun laulmist avvu seen hoitu. Läbi ao omma kõva laulja olnu Vahtsõliina kandin, kon peeti tunnõtuid Asundusõ laulupidosiid, miä mõnikõrd esiki maakundligõst pidodõst üle olli.

Ku võim vahetu, olli laulupido kõgõ pühendusega, inämbüisi Eesti NSV aastapäivile. 1960. aastil naati mõnõ teema perrä pito pidämä, ütes süüdlä-

ses olõ Leete Kai, kiä tekõ laulu- ja tandsupido lavastusligus ja rahvusligus.

Tämbäne pilt om tettu Vahtsõliina laulupidol 1951. aasta piimäkuun ja lava pääl ast üles puhkpilliorkestri. Pido kujondusõn om pallo vaiva nättü Lenini ja Stalini pilte ja loosungidõga. A säändsõde loosungidõ all tetti ehtsät rahvakunsti, selle et pääle paari kohustusliku laulu olõ kava üles säet inneskiidsi laulupidodõ perrä.

RUUSMAA ARTHUR,
Vana-Võromaa muusõumimõ päävarahoitja

Võro keele oppaja ja koolilatsõ käve Kihnuh opikäugil

GLASERI MAAJA
Orava kooli oppaja

17. ja 18. lehekuu pääväl olõ Võromaa võro keele oppajil ja koolilatsil võimalus kävvü opikäugil Kihnuh.

Ossa võti Orava, Mõnistõ, Kääpä, Puiga, Misso ja Lüllemäe esindüse 44 keelehuvilidsõga. Tsihi olõ tutvust tetä kihnu keele ja kultuuriga.

Munalaiu sadamast sõidimi praamiga Kihnu saarõ pääle. Kihnuh hüpsimi veomassina kasti ja pia jõudsõmi koolimajja, koh meid utsõõ koolidirektori Pajula Toomas.

Edesi nakaõ elo Kihnuh. Kõgõpäält kävemi mere vee-reh. Kõik, kiä tahtsõ, sai kive pääl ronni ja hinnäst viiga tsiuku. Tuu moment tahtsõ kõik vii viirde elämä jäiä. A es saa: jalotuskäük vei meid edesi ja mi näimi ehtsät kalurikülä uulitsat.

Õdagu olõ Kihnu koolimaja man väiku kultuuriõdak, koh saimi tandsi Kihnu tandsõ ja laulda laulõ. Saimi teedä, et koolih om 36 last ja 12 oppajat.

Võromaa koolilatsi ja oppajidõ ütispilt Kihnu Virvega.

Suur tähtsüs om umakultuuri hoitmisõl ja edesiandmisõl.

Võro keeleh terviti kihnlaisi Orava ja Mõnistõ koolilatsõ.

Päält õdagusüüki võtimi tsihi Kihnu Virve mano, kiä meid jo uuf. Kihnu Virvele laulimi juubõlis kuuh laulu «Mere pidu».

Hummogu kõnõl giid muusõumih kohaliku keeleh ja saimi teedä saarõ ja timä inemiisiga kõüdetüid asjo. Edesi kävemi majakah.

Mis koolilatsilõ miilde jäi?

Rasmus: «Mullõ miildü kõgõ rohkõmb mereh olla ja kullõlda kihnu kiilt. Sääl olõ tõistsugumanõ luudus.»

Kairiin: «Miildü matk. Pido Kihnu latsiga olõ vahva. Kihnu tandsu ja laulu omma umma-muudu. Kihnu Virve mälestüse aiva naarma.»

Opikäuki toeti: Võro vald, Võromaa arõnduskeskus, Võro instituut, Orava kuul, Orava nuurikeskus.

Teno kõigilõ oppajilõ, kiä latsiga üteh käve!

Hummok päält pulmapito

LÄTI VAIKE

Illos om hummok tan Piusa veeren. Tõsõl puul jõkö om kuulda vikati luiskamist, miä om nigu suvõlaul – mäles-tüs kunagidsõst aost. Korela vana lagonu veskitamm saat vett suurõ kohina ja mühi-näga Peipsi poolõ. Olõssi vaia minnä veskile ja katõ hobõsõga, a terri ei olõ.

Pidoplatsi pääl, tan Piusa veeren, suurõn rohilusõn ja Eestimaa sinidse taiva all, loeti eelä kokko kats nuurt inemist ja sõbralik pulmarahvas ai kõik ütte asja. A nüüt hummoku omma egäl ütel esimuudu tegemise.

Lipuvardan kõlgussõ lipu-vahi püksi. Heleroosadõ pitsiliidsi püksega lipuvaht esi uimõrdas lipuvarda all ja vahis üles ummi pükse, nigu ei olõs noid eloilman nännü. Püksi olli tõmmatu vardalõ tuuperäst, et tä pulmalipu laskõsõ är varasta.

Korgõn kuuri katusõharan ist katsiratsi pillimiis, tervitäs nuurpaari ütidsõ elo edimäst päivanõsõngut, kaalan rüä-lillist lips pälfa iho pääl, ja mugu tõmbas tuljakut ja pere-kunnavalssi ütstõõsõ ala.

Nuurpaari pridanast saadu hopõn hirahtas rõõmsalõ hainakuhja man, tiidmälä, et seost hummokust päälõ om täl vahtsõnõ kodo, pernaanõ ja peremiis.

Vedruvankrin makasõ kats

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

trullakat provvit, kangä pää all, et noid jalavarjõ kiäki är es ajanu.

Suurõn telgin küdsäse kats kokapoissi ülepannikuukõ. Lavva pääl om miipurk ja tinavahtsist maasikist keedet muus. Puuluidsas uutva lavva pääl, et saasi muusi kuukõ pääl määri. Viil omma lavva pääl kõivopakõst vällä lõigadu tsõõri, mis taldrikis mõtõldu. Sinnä saat koogi pääl panda ja mett vai muusi vahelõ määri, kokko käändä ja otsast haukama naada. Tsõõri tõsõ poolõ pääl om nuurpaari autogramm, mis om hõpõpulma kutsõ.

Paar nuurmiist küdsävä tulõ pääl liha ja harõtasõ nuurpaari

üleslaulmisõ laulu. A harõtamisõ nõ lätt pikäle ja laul jääs laulma-da. Joba tandski nuurpaar hin-näst tuljakusammuga pidoplatsi pääl.

Ku rahvast om joba kinäkeste vällä ilmunu, tetäs hummogu-võimlõmist panni- ja potiorkestri muusikaga. Lõppu tandsitas üts kõrralik perekunnavalss. Suurõ ähinäga lätt süümine vällälõ.

Naabrimiis Kusta tulõ pruukosti tuuma, kangli all lämmi suidsutõ tsiakints ja ola pääl kotiga kats pätsi leibä. Esi kõnõ-lõs, et olkõ aig määne om, leib ja liha piät iks umast käest olõman olõma. Liha lõigatas vällälõ ja

egäüts saa valli, määnest tük-kü taht.

Vahepääl om päiv hindä joba korgõlõ tandsnu.

Rahvas ist rohilidsõ muro pääl ja arotas maailmaasju. Egäüts ütles vällä uma mõt-tõ, kuis nuurpaari avita, ku näil api piäs vaia minemä. Egäsugutsit mõttit üldäs vällä ni naaru ja nalla om nabani. Vanatädi pakk, et ku tä viil olõman om, või tä tulõvaid-silõ latsilõ lorilaulõ opada. Ja sis lätt valla võimsa laul:

«Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt käib Läänemere kaldale...»

Maolda nali

Hiussõlõikaja ja ämm

Miis om hiussõlõikaja man. Tuu küsüs: «Kas sul ämm kah om?» «Iks om,» vastas miis. «Kuis ämmä tervüs ka om?» küsüs hiussõlõikaja. «Ei olõ vika.» «Kas ämm kah vahel hiussõlõikaja man käü?»

Miis saa vihatsõs: «Mille sa mu ämmäst kõik aig kõnõlõt!»

«Sul nõsõsõ hiussõ pistü egä kõrd, ku ma ämmäst juttu tii. Sis om maru hää lõigada,» kiti hiussõlõikaja.

NÕLVAKU KAIE

Sugulanõ käve tõsõlt puult tagasi

Taa jutu kõnõl mullõ ilda-aigu üts naabrinaanõ, kiä om jo katsõkümne ligi. Tä ütelf, et noorõmban külh sääntseid asju es usu, a nüüd juhtu hendäga.

Suvõl näkk tä unõn umma velle, kiä jo ammu koolu om. Tuu olf käünü naidõ latsõpõlvõkotun üte huunõ ussõ mant tõsõ manu, a kohegi sisse es päse. Viimate kattõ ärä.

Timä olf kaenu tuud ussi kakmist mehega päält ja olf

ülnü mehele, et mille tä tarõ ust es proovi, tuu olf jo vällälõ. Ja miis olf timäle unõn ülnü, et täl olf vast muialõ asja.

Hommugu kõlistõdi neile ja ülti, et üts sugulanõ, naistõrahvas, om hendä üles poonu.

Matussist olf mõni nätäl müüdä, ku tuusama unõnägijä üüse heräsi ja tunsõ, et kiäki om tarõn: õhk liigus, a ütski akõn vällälõ ei olõ. Istõ tükki aigu sängün ülhen, a tunsõ, et kiäki saisi õks tarõn.

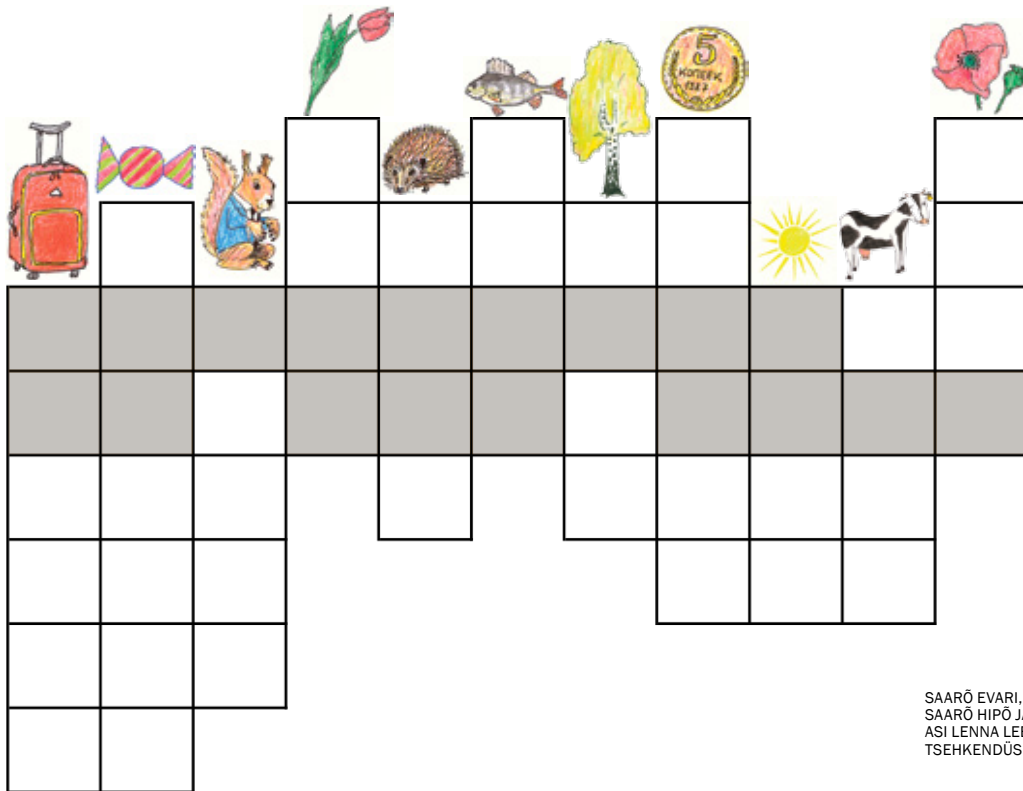
«Ütli sis kõva helüga, et mine minemä ja jätä mu hing rahu, mis sul mukka asja om. Ja loi

issameie kah. Sis sai maga-ma jäiä, a unõn tullf tuusama naistõrahvas mullõ ütlemä, et ega ma es olõs sinnu segämä tullu, a Jaani es olõ kotun. Jaan om tuu poonu naasõ miis. Mul sai hirmudu, mõtli, et nüüd om mehega ka medägi juhtunu, ja kõlisti hommugu näide tütrele. Tuu ütelf, et es olõ jah essä üüse kotun, tä olf sõsarõ puul ja joud varsti kodu.»

Nii et uma käe läbi tõistõ ilma lännü hing es saa mitu aigu rahu.

Lahenda' är' ristsõna. Vastussõs saat teedä', miä latsil varsti tulõ.

Vastus loe' kokko tummõmbidõ kruudukõisi seest.

SAARÕ EVARI, SAARÕ HIPÕ JA ASI LENNA LEELO TSEHKENDÜSE'

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi päälõ latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastusõ: Peremiis külbse 89 ha villä. Kaara sai 46 ha. Kikka talol om kokko 121 ha põldõ. Avvohinna sai PEREKUND HEINMETS Häätaro küläst.

Tõsõl puul musta mulku

Inemiisile ei olõ inämb midägi pühä. Terve hulkk astroloogiahuvi-liidsi naisi pand Mangilõ süüs ligitükmist ja kõgõ rohkõmb sündü-mäldä mooduga kum-pamist. Mang käü politsein asja seletämän, paparatto käävä Mangilõ esiki tsukõluskotussõn takan, ja ku ei saa vana-meistri näko üles võe-tus, pildistedäs meistri palast per-set ja riputõdas pilt internetti üles.

RUITLASÕ OLAVI, tiidjamiis

tšakrat niisama ehku päälõ vällälõ tege-mä. Sa kärätät: pük-si maaha, märä, ma näüdä sullõ su musta mulku! Ku mi sin-nä punni ette ei saa, tõmbas seo terve uni-versumi hindä sisse. Püksi maaha, toeda pingi nõalõ, lits, per-se pistü, ma võta uma suurõ vankri vällä ja kae, mis tetä and!

Vot nii piät tähetark tegemä. Must mulk! Ütski naanõ ei joosõ «Päältnägejale» kaibama, ku sa kõnõlat asjust õigõ nimega. Tuu must mulk tõmbaski kõik hindä sisse! Ku pallo mihi om tuupe-räst umast elost ilma jäänü, läävä maja, auto, suvila, pangakonto, kõik tõmbas sisse, madala sa-gõhusõ halusa vilinäga, infraheli kõrvulahkva muusiga perrä. Ku must mulk sinno ei tõmba, olt sa tõistsugunõ, a ega tuu tõnõ mulk sukugi parõmb ei olõ.

Astronoomi ei tiä senimaani, mis sust saa, ku sinno läbi musta mulgu tõmmatas. Pakutas, et sääl takan või olla tõnõ universum vai tõnõ must mulk. A Mang om ast-rololoog, astroloog tiid täpsele, mis tunnõ om, ku sinno läbi tõmma-tas. 50 musta mulku ütstõõsõ ta-kah om kõva läbielämine, pallo kõvõmb läbielämine, ku sinno Prantsusmaa ja Šveitsi piiri pääl läbi Suurõ Hadronidõ Põrguti lastas. Mang ei olõ teile määnegi pervert, a puhas Higgi boson, tuu, mis kõgõlõ ülejäänüle kaalu ja mõttõ and.

Tossu Tilda pajatusõ

Siil silla pääl iin

Üten Võromaa külän olf talo pernaasõ juubõl. Külälidse jõudsõ pidomajja õigõl aol... päälõ üte kutsudu. Tuu miis uma provvaga astõ ussõst sisse pia tunn aigu ildamba.

«Kallis pernaanõ, es jõvva kuigimuudu innembä. Siil olf silla pääl iin,» kahjatõ miis umma ildasjäämist. Pidorahvas, kiä olf lavvan joba lõbusan naarma. Kuimuudu nii suur

miis pelgäs väikut eläjakeist, eski latsõ omma julgõmba! Astnu üle siili, ega tä ei purõ!

A asi es olõ pelgämisen. Ku miis autoga jõõ viirde jõudsõ, käve silla pääl suuroppusõ Siil käügin kipõ toimõndaminõ. Kuulda olf, et sild lastas õhku. No tuud värki es saa sõna-sõ-nalt võtta – kõgõst oppus. Tullf är uuta «sõategevüse» lõpp, ku jäl edesi sai sõita. Önnõ pido-lavvan olli sampusõklaasi joba ammu kokku kõlisõnu.

Tervüsele hää bussisõit

Ma kuuli raadiost, et kuiki katõ maakunna päälõ om üts Kagu transpordikeskus tettü, ei saa iks kõrvalmaakunnast tõistõ massulda sõita. Ku Leevi inemine taht Võro sõita, sõs piät piledi ostma. Piledi piät ostma vähämbält Leevilt Paidra piätü-seni. Sääl astus tä bussist maaha ja tulõ vahtsõst bussi päälõ. No om tä Võro maakunnah ja saa massulda edesi sõita.

Niisama om näütüses Orava inemisel Põlvahe sõiduga. Piledi ost Oravalt Ilumõtsa, käü bus-sist maah ja sõit Põlvani mas-sulda. Ja ku viil Põlvast Võro bussitäüs sõitjit om, sõs saava kõik Tsolgo kandih jalgo sirota.

Tuu om valitsusõl väega hää plaan. Inemiisil jääseki pikä sõiduga kundi kangõs, a no piät hinnäst poolõ tii pääl liigutama. Päälekauba saat tõrtsu värskit õhku kah. Tervüs iks kõgõpäält.

MUDA MARI

IHAMARU KÕIVUALUTSE LAADAPÄIV

Rahvalik laadapäiv Postitii pääl.

Siist lõvvät kultuuri ja innejaani-kauplõmist!

9. juunil

Kuis ütten lüvvä ja muud teedüst saa: www.ihamaru.eu 5136470

Sust mälehtüs mi hengen eläs, su helü viil mi kõrvun kõlas.

KÜÜTSE DANIEL FRIEDRICH
08.06.1918–06.12.1999

Mälestämi tenotundõga
100. sünnüaastapääväl
kallist essä ja vanaessä.

Poig Toomas ja pojatütär Evelin perrega

